

Metodycy radzą

część II

Przedmioty humanistyczne

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłości oświaty” projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
www.przyszlynauczyciel.wspt.pl

Autorzy

mgr Małgorzata Grobelna (część polonistyczna)

mgr Wiesława Matlejewska (część historyczna)

Opracowanie graficzno – elektroniczne

inż. Łukasz Wróbel

Projekt okładki

inż. Jolanta Szczepaniak

ISBN 978 – 83 – 931022 – 8 – 0

© Copyright by
Wyższa Szkoła Pedagogiczno – Techniczna w Koninie

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłością oświaty” projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
www.przyszlynauczyciel.wspt.pl

ZESZYT METODYCZNY

„Metodycy radzą cz. II”

Projekt

*„Dobrze przygotowany nauczyciel
przyszłością oświaty”*

KONIN 2011

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłością oświaty” projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
www.przyszlynauczyciel.wspt.pl

Spis treści

Str.

6	1. WPROWADZENIE.	5
	2. KSZTAŁCENIE HUMANISTYCZNE.	6
	3. KSZTAŁCENIE KULTUROWE.	8
	4. METODY PRACY NAUCZYCIELA HUMANISTY	11
	5. PROJEKT, JAKO METODA NAUCZANIA.	15
	6. NAUCZANIE HISTORII WE WSPÓŁCZESNEJ SZKOLE.	17
	7. WYBRANE METODY NAUCZANIA HISTORII.	24
	8. FORMY ORGANIZACYJNE ZAJĘĆ. Z HISTORII	34
	9. BIBLIOGRAFIA.	39

I. WPROWADZENIE.

Celem zasadniczym poradnika metodycznego adresowanego nauczycielom humanistom jest wyjaśnienie wizji kształcenia literacko - językowego oraz przybliżenie metod pracy z uczniem na lekcjach z języka polskiego i historii.

Podstawowe pytanie, które stoi przed nauczycielem i na które próbuje znaleźć odpowiedź – to, jak kształcić w sposób zintegrowany, tak, by zagadnienia literackie, ogólnokulturowe oraz językowe i historyczne traktowane były, jako logiczna całość. Jak uczyć, by młodzież знаła mechanizmy języka na tyle, by posługiwać się nim swobodnie i bezbłędnie? Jak wreszcie zachęcić uczniów do czytania tekstów najnowszych i nauczyć rozumienia ich w kontekście tradycji, znanych toposów, motywów, symboli?

Rzeczywistość, w której przyszło nam żyć nie jest łatwa, ale współczesna szkoła musi odnaleźć się w tym świecie i w świecie ludzi młodych. Ona nie może kształcić i wychowywać młodego człowieka w oparciu o raz sprawdzone metody. Musi być nastawiona na zmiany organizacji procesu kształcenia i na gruntowną zmianę filozofii uczenia.

Jak powinno wyglądać kształcenie humanistyczne, czy w ogóle jest na nie miejsce w świecie opanowanym przez technikę? Jak zachęcić młodych ludzi do obcowania ze światem kultury, w czasie, gdy pojęcie wartości wydaje się względne a w ocenie niejednoznaczne?

To ogromne zadanie, które stoi przed humanistą. Kim on jest? Humanista to człowiek otwarty na świat i ludzi, stawiający pytania o sens życia, dociekliwy i ciekawy wszystkiego. To człowiek, który powinien tworzyć świat piękniejszy, bez okrucieństwa, przemocy i strachu. Uczyć kochać innych ludzi, tolerować ich odmienność bez stawiania warunków.

II. KSZTAŁCENIE HUMANISTYCZNE

Humanistyka szkolna, nie może obawiać się trudnych tematów i zmian, które odnoszą się do metod i technik kształcenia. Szczególnie polonistyka szkolna musi zadbać o akceptację kultury masowej, o nową formę korzystania z rozrywki, o wyposażenie uczniów w techniki i narzędzia czytania przekazów wizualnych – zarówno dawnych jak współczesnych dzieł malarskich, filmowych, multimedialnych. Musi być otwarta na sferę popkultury, tak bardzo obecnej we współczesnej kulturze. Jednocześnie poloniści muszą zadbać o zachęcenie do czytelnictwa i dbałość o poprawność językową. Ażeby osiągać pożądane efekty nauczyciel musi zaakceptować różnorodne metody kształcenia, czasem uproszczone, ale akceptowane przez uczniów, stosować różne formy pracy służące zdobywaniu umiejętności. Nauczyciel musi także motywować i zachęcać uczniów do aktywnego udziału w życiu kulturalnym.

Rola humanistyki pozostaje nie do przecenienia zarówno w kształtowaniu osobowości i umysłowości młodego człowieka, jak i we wprowadzeniu go w świat wiedzy o zjawiskach kultury, stanowiący fragment rzeczywistości, i w przekazywaniu mu niezbędnych umiejętności posługiwania się językiem.

Jakie są, więc cele edukacji humanistycznej?:

- pierwsze zadanie stojące przed nauczycielem humanistą to przekazywanie wiedzy o literaturze, sztuce, filozofii. Kształtowanie wrażliwości umożliwiającej uczniowi świadomy i aktywny udział w kulturze. Można włączać uczniów do różnych form życia kulturalnego poprzez uczestnictwo w spektaklach teatralnych, seansach filmowych, koncertach, zwiedzaniu wystaw muzealnych, malarskich. Kształtować zainteresowania czytelnicze tak, aby uczeń umiał znaleźć mądrość prawdziwe wartości w utworach literackich, i był świadomy odbioru piękna dzieł sztuki w kontekście historycznym.
- drugie ważne zadanie, jakie stoi przed nauczycielem humanistą to wyposażenie ucznia w wiedzę ogólną i umiejętności, które pozwolą mu na dalsze kształcenie. Nauczyciel powinien inspirować do samokształcenia i dbania o własny rozwój intelektualny.

- Powinien uformować umysł młodego człowieka w taki sposób, aby był otwarty, samodzielny w myśleniu, umiał spojrzeć na sprawy w różny sposób, z każdej perspektywy. Dzięki kształceniu humanistycznemu, uczeń powinien umieć przekraczać granice swojej wrażliwości i swojego światopoglądu. Młodzi ludzie po edukacji humanistycznej powinni być tolerancyjni, ciekawi świata, kreatywni.
- trzecim zdaniem w edukacji humanistycznej powinno być ćwiczenie umiejętności sprawnego posługiwania się językiem. Należałoby położyć nacisk na praktyczne zastosowanie języka ojczystego, jako narzędzia porozumiewania się. W tym celu należy rozwijać u uczniów przede wszystkim umiejętności tworzenia wypowiedzi pisemnych w różnych formach, oraz zachęcać do uczestnictwa w dyskusjach, umiejętnego argumentowania swojego stanowiska, logicznego wyciągania wniosków. Uczeń musi opanować umiejętność rozumienia tekstów, oraz umieć swobodnie sformułować wnioski.

Przedstawione cele edukacji humanistycznej nie są rewolucyjne i nie o rewolucję w nauczaniu tak naprawdę chodzi. Istotna jest zmiana myślenia nauczyciela humanisty, który musi odnaleźć nową drogę, by przedstawione cele osiągnąć. Co zatem wydaje się istotne w nauczaniu? Przede wszystkim nauczyciel humanista powinien być świadomy i refleksyjny.

Tak naprawdę wiele zależy od samego nauczyciela; jego kreatywności, zaangażowania, umiejętności zaplanowania i zorganizowania warsztatu pracy. Musi on mieć świadomość, że nie ma jednej najlepszej metody nauczania. Zawsze należy brać pod uwagę możliwości uczniów i chęć ich zaangażowania, aby móc odwołać się do najsukuteczniejszych stylów nauczania. Podstawowe pytania, które nauczyciel świadomy zadaje to: Czego chcę, aby moi uczniowie nauczyli się? i w jaki sposób ten cel chcę osiągnąć?

Istotna wydaje się postawa pedagoga, który podejmuje następujące działania: motywuje ucznia.

To zadanie, które realizują nauczyciele, ale również rodzice uczniów. Nauczyciel powinien w rodzicach znaleźć sprzymierzeńców. Dobrze by było przeprowadzić zebranie z rodzicami na temat: Jak rodzice mogą wspierać w domu swoje dzieci w nauczaniu?

Trzeba jasno przedstawić wymagania, jakie stoją przed młodymi ludźmi w dzisiejszym świecie i na jakie umiejętności kładziony jest szczególny nacisk; uczy umiejętności

W kształceniu humanistycznym najważniejsza umiejętność to samodzielne działania i poszukiwania przydatne szczególnie w interpretacji literackich tekstów kultury. Nauczyciel humanista powinien odwoływać się także do innych tekstów kultury, nie tylko literackich szukając części wspólnych, ale też zwrócić uwagę na specyfikę każdego tekstu.

Nauczyciel, szczególnie polonista powinien być uczulony na umiejętność poprawnego pisanie i czytania. Do sprawności w tym zakresie dochodzi uczeń poprzez odpowiednie ćwiczenia. Nauczyciel powinien stworzyć warunki i możliwości ćwiczenia i sprawdzania tych umiejętności nawiązując w tym celu współpracę z lokalnymi mediami.

III. KSZTAŁCENIE KULTUROWE

Współczesny nauczyciel ma ogromne możliwości korzystania z różnych źródeł informacji. Odpowiadając na oczekiwania uczniów i po to by ich zainteresować przekazywaną wiedzą, powinien te możliwości wykorzystywać na lekcjach jak najczęściej. W Internecie można znaleźć wiele krótkich filmów, które odwołują się do motywów literackich, dokumentują wywiady z pisarzami, lub inne wydarzenia znaczące dla kultury. Wszystkie takie i podobne formy przybliżają uczniowi problematykę, która nie zawsze jest dla niego interesująca z uwagi na niezmienny się od kilkudziesięciu lat zestaw lektur. Nauczyciel humanista odpowiedzialny jest także za kształcenie kulturowe. Powinien od pierwszego kontaktu z uczniem próbować zachęcić go do uczestnictwa w życiu kulturalnym regionu, zachęcać do aktywnego w nim udziału, ćwiczyć nawyk kontaktu bezpośredniego z kulturą. W tym celu warto organizować wycieczki do kina, teatru, muzeum lub innych ciekawych miejsc. Takich adresów, pod które warto zajrzeć, jest wiele.

Uczeń skorzysta z nich, jeśli znajdzie się przypadkiem gdzieś w pobliżu, ale musi się takiego nawyku nauczyć, co nauczyciel może zaproponować uczniowi?:

- w Olsztyńskim można zwiedzić Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Leśniczówce Pranie,
- wędrując po Tatrach można zajrzeć do Harendy (Muzeum Jana Kasprowicza),

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłości oświaty” projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
www.przyszlynauczyciel.wspt.pl

- w okolicach Krakowa odwiedzić trzeba „Rydlówkę”. W muzeum można zobaczyć słynne postacie z „Wesela”, ale także pamiątki związane z innymi twórcami Młodej Polski,
- zwiedzając Wawel warto pamiętać o Wyspiańskim, który pisał: „ *stóp Wawelu miał ojciec pracownię...*”. Tablica upamiętniająca to miejsce znajduje się na ulicy Kanonicznej w Krakowie.
- ze świętokrzyskich szlaków warto wstąpić do Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku,
- jadąc na Lubelszczyznę warto polecić Muzeum Stefana Żeromskiego. Mieści się ono w Chacie, w stylu zakopiańskim, które wybudował pisarz, jako letnią pracownię,
- warto też odwiedzić w regionie Kuncewiczówkę, która jest w Kazimierzu
- w Puławach odnajdziemy ślady polskiego sentymentalizmu, można obejrzeć pamiątki zgromadzone przez księżną Izabelę Czartoryską,
- w okolicach Poznania można zwiedzić Muzeum Pracownię Literacką Arkadego Fiedlera w Puszczykowie,
- spędzając wakacje w Radomskim zajrzeć można do Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolasie,
- koło Białej Podlaskiej przejść można do Muzeum Józefa Ignacego Kraszewskiego w Romanowie,
- będąc w Krośnieńskim odwiedzamy Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu,
- przebywając w okolicach Ciechanowa wstąpić można do Muzeum Romantyzmu w Opinogórze,
- oraz Muzeum Pozytywizmu im. Aleksandra Świętochowskiego położone blisko Opinogóry,
- wyjeżdżając do Warszawy przy Trakcie Królewskim można poszukać śladów skamandrytów i bohaterów „Lalki” Prusa, przy Rynku Starego Miasta wstąpić można do Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza, przy ulicy Polnej 40 mieści się Muzeum Marii Dąbrowskiej, a przy ulicy Bagatela kamienica, w której mieszkał z rodzicami Krzysztof Kamil Baczyński.

- warto zajrzeć też do Łazienek. To tu odbywały się słynne obiady czwartkowe, tu w Łazienkach rozgrywała się akcja „Nocy listopadowej”.

Takich przystanków literackich jest wiele, uczniowie niestety zatrzymują się w nich coraz rzadziej.

Najtrudniejsze wyzwanie, przed którym stoi nauczyciel humanista to umiejętne zachęcanie uczniów do czytania. Bardzo szczegółowe streszczenia i opracowania, łatwo dostępne nie ułatwiają tego zadania. Do czytania nie zachęca również egzamin maturalny. Zaliczenie matury z języka polskiego ogranicza się do zredagowania tekstu o nieokreślonej formie przy użyciu minimum 250 słów. Przeciętny uczeń da sobie radę z lekturą, tym bardziej, że jego fragment jest wydrukowany w arkuszu. Niestety w parze z łatwym egzaminem nie idzie kompetencja językowa, dyspozycje intelektualne, umiejętności samodzielnego myślenia i wnioskowania.

W pracy każdego humanisty, najważniejsza jest pasja, zaangażowanie i przekonanie o wartościach uniwersalnych zawartych w literaturze. Fakt, że literatura jest niewyczerpanym źródłem mądrości, z którego można w sposób nieograniczony czerpać wychowując młodych ludzi, ułatwia podjęcie właściwych działań nakłaniających uczniów do czytania. O czym należy przede wszystkim pamiętać?

- o właściwym rozplanowaniu omawianych lektur. Pamiętajmy, że uczeń musi się przygotować nie tylko do lekcji języka polskiego, dlatego rozsądny czas przeznaczony na przeczytanie wskazanej książki jest konieczny.
- inny sposób, to pokazanie krótkiego, interesującego fragmentu filmu będącego adaptacją lektury i zachęcenie do czytania, jako sposobu na poznanie dalszych losów bohaterów.
- przed przeczytaniem lektury uczeń powinien wiedzieć, na co ma zwrócić uwagę czytając książkę. Lepiej skoncentruje się na istotnych wartościach, łatwiej poszuka właściwych fragmentów wykorzystywanych na lekcjach, lepiej zrozumie, na czym
- polega uniwersalny charakter czytanego utworu i co stanowi prawdziwa wartość zawartą w tym utworze.

IV. **METODY PRACY NAUCZYCIELA HUMANISTY**

W ostatnim czasie nauczyciele poloniści coraz częściej spotykają się w swojej pracy z problemami dysfunkcji, które zdiagnozowano u uczniach; dysleksji, dysortografii, dysgrafii. Nauczyciele muszą uwzględnić w swojej pracy dostosowanie wymagań do zaleceń poradni psychologiczno-pedagogicznej. Obraz kliniczny tych zaburzeń jest zróżnicowany, w zależności od stopnia i zakresu dysfunkcji. Nosi nazwę wąskiego, gdy dotyczy tylko jednej funkcji uczestniczącej w procesie czytania i pisanie lub szerokiego, gdy dotyczy kilku funkcji równocześnie. Jak w tym wszystkim ma się odnaleźć nauczyciel humanista świadomy spoczywającej na nim odpowiedzialności za rozwój intelektualny młodego człowieka?

Nauczyciel ma mimo wszystko wiele możliwości radzenia sobie z tym narastającym problemem, ale też odpowiedzialność spoczywająca na nim jest ogromna. Z jednej strony sam wybiera środki dydaktyczne i procedury, które powinny prowadzić do osiągnięcia celów dydaktycznych, ale też musi zdawać sobie sprawę z odpowiedzialności, za właściwy wybór.

Każda lekcja musi być przemyślana pod względem rzeczowym (założonych celów i doboru treści merytorycznych), metodycznym (jak realizować cele) i właściwego kontaktu z uczniami. Nauczyciel musi często zindywidualizować pracę z uczniem uwzględniając opinie z poradni o ewentualnej dysfunkcji.

Dla sprawdzenia czy metody pracy, które stosuję w swojej pracy są skuteczne, należałoby, co jakiś czas zweryfikować i poddać je ocenie poprzez ankiety ewaluacyjne. W tym celu należy sformułować pytania dotyczące treści lekcji lub stosowanych metod pracy. Nauczyciel ma do wyboru różne metody nauczania (*źródło F. Szlosek*)

- podające (wykład, praca z podręcznikiem, pogadanka, opowiadanie, prelekcja objaśnienie)
- problemowe (meta plan, dyskusja, metoda projektów, burza mózgów, drzewko decyzyjne, analiza SWOT, techniki darmowe, mapa myśli, metoda trójkąta)
- eksponujące (film, sztuka teatralna, ekspozycja)
- programowane (z użyciem komputera)
- praktyczne (pokaz, metoda projektów, metoda przewodniego tekstu)

może również wybrać różne środki dydaktyczne: środki techniczne (wzrokowe, słuchowe wzrokowo-słuchowe), środki przedstawiające rzeczywistość za pomocą słowa drukowanego (słowniki, encyklopedie, tablice), komputer, Internet. Dobór środków dydaktycznych i metod nauczania powinien być dostosowany do możliwości szkoły, przygotowania nauczyciela i możliwości percepcyjnych uczniów - to są jedyne kryteria, które powinny decydować o właściwym doborze obudowy dydaktycznej lekcji.

Jak zaplanować proces nauczania przedmiotów humanistycznych, by uczeń był przygotowany do egzaminu i miał świadomość, że świat postrzegany i oceniany powinien być według wskazanych norm, ale ten świat wyrażany może być w bardzo różny sposób.

Nauczyciel omawiając temat lekcji powinien wybierać różne teksty kultury, by pokazać uczniowi różnorodne środki wyrazu. Niebo może być ciekawym motywem zarówno dla poety jak i prozaika, malarza, rzeźbiarza, reżysera, fotografa. Humanista zwraca się ku korespondencji sztuk pokazując różnorodność w pokazywaniu świata.

Jakie należy stosować metody pracy na lekcjach, by nauczyć właściwej interpretacji tekstów kultury:¹

- metoda przekładu intersemiotycznego i metoda analogii polega na zastąpieniu interpretacji poezji (tak niechętnie czytanej przez młodzież) rysunkiem, tańcem, muzyką, inscenizacją, można połączyć wiersz z innym dziełem sztuki np. rzeźbą.
- metoda stawiania pytań zmusza ucznia do aktywności, wszystkie pytania zaproponowane przez uczniów zapisane są na tablicy, potem nauczyciel przy pomocy uczniów dokonuje ich selekcji i interpretacja i analiza tekstów kultury odbywa się zgodnie z kierunkiem zaproponowanym przez uczniów.
- metoda słów-kluczy polega na szukaniu w tekstach najważniejszych słów i pojęć, które wyznaczają kierunek interpretacji.

Jak czytamy teksty ikonograficzne?

- na początku należałoby zapoznać się z biografią autora, pewne elementy tej biografii mają zapewne związek z prezentowanym dziełem

¹ Opracowano na podstawie „Szkolnej analizy tekstów kultury” AGMET – Wydawnictwo Edukacyjne

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłości oświaty” projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
www.przyszlynauczyciel.wspt.pl

- w następnej kolejności należy umiejscowić obraz z epoką, nurtem artystycznym, ważne są tutaj tendencje malarskie
- umieścić dzieło w dorobku twórcy, próba udzielenia odpowiedzi skąd zainteresowania tematyka przedstawiona na obrazie
- określić technikę malarską
- zanalizować kompozycję obrazu
- zwrócić uwagę na kolorystykę obrazu, gamie użytych barw
- zaznaczyć rolę światła w ukazaniu poszczególnych elementów obrazu
- zanalizować tematykę obrazu i odnieść się do tytułu obrazu.

Jak analizować rzeźbę, jako tekst kultury?

- należy na początku przybliżyć sylwetkę twórcy (może to być samodzielna praca ucznia)
- zrozumieć uniwersalny charakter rzeźby przez pryzmat epoki, światopoglądu epoki, w której to dzieło powstało
- zwrócić uwagę na materiał wykorzystany w rzeźbie i detale

Wykorzystanie filmu na lekcjach języka polskiego

- zdecydowanie lepszym rozwiązaniem, przynoszącym efekty jest odwołanie się do fragmentów filmu niż oglądanie go w całości. Mamy wtedy czas na rozmowę o filmie i wykorzystanie go przede wszystkim, jako ilustracji lub uzupełnienie tekstów.
- przed obejrzeniem fragmentów należy zapoznać uczniów ze słownictwem, który wprowadzi w świat filmu
- uczniom należy przybliżyć podstawowe informacje na temat oglądanego filmu, (kim jest reżyser, jaki ma dorobek twórczy, podać informacje na temat głównych bohaterów, poznać rok produkcji, przekazać dodatkowe informacje związane z autorem ścieżki dźwiękowej, scenariusza, scenografii itd.), wymienić najważniejsze informacje dotyczące kompozycji filmu, problematyki.

Trudno jest wskazać jedną najskuteczniejszą strategię uczenia się. Wiadomo, że introwertycy preferują strukturalizowane metody nauczania a ekstrawertycy dobrze się czują w sytuacjach kreatywnych. Dlatego warto stosować strategie mieszane, dostosowane do preferencji każdego z nas. Wzrokowcy szybciej przyswajają informacje czytając niż słuchając. lubi wykresy, tabele, notatki. Słuchowiec większość informacji odbiera poprzez dźwięki. Zapamiętywanie wiedzy następuje poprzez głośne powtarzanie. Kinestetyk (czuciowiec) lubi ruch. Najlepiej pamięta to, co sam wykona i bezpośrednio się w to zaangażuje.

Biorąc pod uwagę te różnice w percepcji wiedzy należałoby wybrać odpowiednią zasadę nauczania zmieniając je, co jakiś czas, jakie mamy do wyboru?:

- zasada systemowości – wyraża potrzebę porządkowania wiedzy.
- zasada pogłębliwości– wyraża konieczność myślowego udziału ucznia w bezpośrednim, zmysłowym poznaniu rzeczy, zjawisk, procesów i wydarzeń.
- zasada samodzielności – jest to nastawienie na rozwijanie samodzielności ucznia, preferująca poszukujących metod nauczania.
- zasada efektywności – preferuje również poszukujących metod nauczania, wyraża się w pomiarze osiągnięć uczniów skonfrontowanych z założonymi celami nauczania przedmiotu.
- zasada przystępności – polega na stopniowaniu trudności. Polega na przechodzeniu ·od rzeczy łatwiejszych do trudniejszych.

W ostatnich latach nauka na temat funkcjonowania umysłu człowieka zrobiła ogromne postępy. Czy można być na to obojętnym? Każdy rodzaj inteligencji ucznia można rozwijać. Pomysłowy i refleksyjny nauczyciel zadba o to, by sytuacje dydaktyczne proponowane na lekcji były interesujące, i odpowiadały oczekiwaniom młodego człowieka, który wiedzę powinien nauczyć się przyswajając samodzielnie pod kierunkiem nauczyciela. Metody podające należy jak najczęściej zastępować metodami poszukującymi, operatywnymi

i waloryzacyjnymi. Nauczyciele tworzą uczniom warunki do nabywania następujących umiejętności:²

- planowania, organizowania i oceniania własnej nauki, przyjmowania za nią odpowiedzialności.
- skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach, prezentacji własnego punktu widzenia i uwzględniania poglądów innych ludzi, poprawnego posługiwania się językiem ojczystym, przygotowywania do publicznych wystąpień.
- efektywnego współdziałania w zespole, budowania więzi międzyludzkich, podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji, skutecznego działania na gruncie zachowania obowiązujących norm.
- rozwiązywania problemów w twórczy sposób.
- poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, efektywnego posługiwania się technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi.
- odnoszenia do praktyki zdobytej wiedzy oraz tworzenia potrzebnych doświadczeń i nawyków.
- rozwijania sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań.
- przyswajania sobie metod i technik negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów społecznych.

V. PROJEKT, JAKO METODA NAUCZANIA

Projekt to metoda, której istota polega na tym, że uczniowie realizują określone zadania w oparciu o przyjęte wcześniej założenia. Jak każda metoda nauczania nie może być stosowana zawsze? Z całą pewnością ta metoda uczy praktycznego zastosowania zdobytej wiedzy, uczy planowania i organizacji pracy. Uczeń musi wykazać się samodzielnością i korzystać z różnych źródeł informacji. Nauczyciel powinien jednak pamiętać, że metoda ta charakteryzuje się wysoką nieprzewidywalnością efektów, bardzo trudny jest właściwy dobór

² są one nazywane umiejętnościami kluczowymi, są też tożsame z kompetencjami berneńskimi sformułowanymi jako postulat dla wszystkich szkół europejskich, podczas sympozjum zorganizowanego przez Radę Europy w 1996r.

uczniów wchodzących w skład zespołu, wreszcie trudno w sposób obiektywny ocenić wkład pracy każdego ucznia.

Biorąc pod uwagę wszystkie za i przeciw do stosowania tej metody i z uwzględnieniem, że każdą metodę należy stosować od czasu do czasu, tej należy poświęcić więcej uwagi ze względu na kształtowanie dzięki niej wielu umiejętności koniecznych w dzisiejszym świecie. Uczeń dzięki metodzie projektu uczy się komunikowania z zespołem, przyjmowania odpowiedzialności, podejmowania decyzji, twórczego myślenia, oceniania własnej pracy.

Cechy dobrego projektu: dobrze opracowana instrukcja; wyznaczony termin realizacji całości i poszczególnych etapów; właściwy dobór grupy i wyznaczenie uczniom odpowiedzialności za wykonanie konkretnych zadań; jasne kryteria oceniania; łączenie treści edukacyjnych z różnych dziedzin.

Struktura prezentacji: określenie tematu (nauczyciel powinien zapoznać uczniów z metodą projektu, wzbudzić zainteresowanie); poszukiwanie (uczniowie zbierają informacje, przeprowadzają analizę, konfrontują ze sobą różne punkty widzenia, projektują indywidualnie lub grupowo pracę), nauczyciel ewentualnie doradza; prezentacja (każdy uczeń powinien mieć okazję zaprezentowania się, bierze czynny udział, nauczyciel słucha, zadaje pytania); opracowanie (uczniowie tworzą projekt jako całość zapisują plan sprawozdania, który powinien zawierać: stronę tytułową, spis treści, podziękowania, streszczenie, wstęp, część główną, wnioski, załączniki, bibliografię, nauczyciel monitoruje, udziela rad) ; ocenianie (uczeń powinien mieć możliwość samooceny a nauczyciel oceniając stosuje kryteria określone w instrukcji, daje wskazówki do przyszłej pracy).

Kryteria oceny prezentacji powinny uwzględnić: organizację i zaplanowanie prezentacji, wykorzystanie czasu na prezentację, komunikatywność wystąpienia, terminowość prac, estetyka wykonania, jakość przedstawionych materiałów, trafność doboru materiału, rzetelność informacji, stopień zgłębienia tematu, wykorzystanie rekwizytów itp., oryginalny pomysł, stosowanie niestandardowych sposobów prezentacji.

Ważne jest, aby zdawać sobie sprawę, że w kształceniu humanistycznym w obszarze dydaktyki istnieje wiele różnych koncepcji kształcenia i żadna z nich nie jest uznawana za jedynie słuszną i powszechnie obowiązującą. Konkretnie metody i środki dydaktyczne zawsze pozostają do ostatecznej decyzji nauczyciela, który przy ich wyborze nie tylko powinien kierować się ich atrakcyjnością, ale przede wszystkim skutecznością.

Pamiętajmy, że kształcenie humanistyczne rozwija w młodzieży wrażliwości intelektualne, uczy odróżniania rzeczy intelektualnie wartościowych od bezwartościowych. Postawa nauczyciela, sposób komunikowania się (także z rodzicami) i relacja nauczyciela z uczniami jest niezwykle ważna.

Istotą kształcenia humanistycznego jest przygotowanie uczniów do znajdowania odpowiedzi na fundamentalne pytania dotyczące ich własnego życia. Rodzice i nauczyciele powinni towarzyszyć dzieciom na drodze do ich samodzielności. Oznacza to, że najpierw rodzice, a następnie nauczyciele pomagają dzieciom w stopniowym ukształtowaniu oraz kierowaniu się w życiu ich własnym przekonaniem i dojrzałością.

Nauczyciel humanista powinien umieć wskazać uczniowi autorytety, nauczyć stawiania pytań o najważniejsze wartości w życiu. Niech uczniowie dzięki temu wysiłkowi będą przekonani, że celem ludzkiego działania jego przedmiotem i podmiotem winien być człowiek, a w szczególności jego godność, szczęście i pełny rozwój. Starajmy się, my nauczyciele nawiązywać dialog pokoleniowy i szukajmy najlepszych pedagogicznych rozwiązań.

„Ku czemu idziemy? A mnie się zdaje, że nie idziemy do niczego, zawsze jesteśmy w drodze” (John Steinbeck).

VI. NAUCZANIE HISTORII WE WSPÓŁCZESNEJ SZKOLE

Wprowadzenie

Historia jest elementem wykształcenia ogólnego ze względu na rozległy zasięg tematyczny

i problemowy obejmującym różnorodne zjawiska życia społecznego. Znajomość i rozumienie dziejów ludzkości oraz procesu jej kształtowania, czynników rozwoju umożliwia właściwe widzenie otaczającego świata, wzmacnia poczucie konieczności czynnego zaangażowania się w życie społeczeństwa. Cele te realizuje nauczanie historii w szkole. Nauczaniu temu stawia się coraz wyższe zadania. Jest to przedmiot posiadający wiele walorów kształcących i wychowawczych. Toteż zadaniem nauczycieli jest rozbudzenie

zainteresowania tym przedmiotem. Tylko wówczas osiągnięty zostanie cel, gdy uczniowie historię polubią, a od tego już jest niewielki krok, aby ją rozumieli, a w następstwie przyjęli z czasem zaangażowaną postawę w życiu państwa i pracy społecznej.

Historia, jako nauka zajmuje się przeszłością człowieka, jako istoty społecznej. Według J. Centkowskiego jest jedną z nauk społecznych zajmujących się występowaniem prawidłowości w rozwoju społeczeństw ludzkich, wykrywaniem tych prawidłowości w określonym czasie i miejscu oraz opisywaniem szczegółowych, jednostkowych faktów stanowiących podstawę do uogólnień teoretycznych w pracach monograficznych i syntetycznych.

Historia zaś, jako przedmiot nauczania wykazuje poważne różnice między historią - nauką, aczkolwiek jest w pełni od niej uzależniona. Zasadnicze różnice między historią – nauką,

a historią – przedmiotem są niepodważalne, gdyż inne przyświecają im cele i inne zadania. Innymi słowy, czym innym jest proces badawczy, a czym innym proces nauczania i uczenia się. Wspólny natomiast jest przedmiot poznania badacza i ucznia. „I badacz-historyk, i uczeń poznają rzeczywistość. Uczeń poznaje to, co historyk zbadał i wyjaśnił. Uczeń poznaje to, co w danych warunkach historycznych, przy określonych potrzebach społecznych uznaje się za słuszne, że poznał. Wreszcie – poznaje tyle, ile i co w danym okresie rozwoju swych władz poznawczych poznać może”- wyjaśnia A. Bornholtzowa i W. Moszczeńska,

Zatem historia, jako przedmiot nauczania w szkole popularyzuje i upowszechnia wiadomości historyczne. Historia ma na celu dać uczniowi prawdziwą wiedzę o dziejach społeczeństwa w formie przystosowanej do jego możliwości. Historia ma ukazać uczniom, że człowiek jest twórcą dziejów. Ma kształcić umiejętności uczniów. Kwestią historii, jako przedmiotu nauczania zajmuje się dydaktyka historii, która jest przewodnikiem dla każdego historyka nauczającego w szkole. To dydaktyka odpowiedzieć może nauczycielom historii na to, czego i kogo uczymy, kto może uczyć i jak należy uczyć – (wg. T. Słowikowskiego). Nauczanie historii musi, więc podporządkować się dydaktyce, jeśli ma wypełniać swoje zadania. Nauczanie to systematyczna praca nauczyciela z uczniami, kierowanie procesem uczenia się uczniów. Uczenie się to proces nabywania przez jednostkę względnie trwałych zmian w zachowaniu na podstawie jej indywidualnego doświadczenia.

O efektach uczenia się decydują cechy gatunkowe, rozwojowe i indywidualne. Ma na to wpływ zespół cech indywidualnych, takich jak: płeć, inteligencja, zdolności, styl poznawczy, zainteresowania, rodzaj aktywności, wiedza, postawa i poglądy, poziom aspiracji, motyw uczenia się.

Nauczyciel to doradca edukacyjny, który pomaga uczniowi stać się samodzielnym, dojrzałym człowiekiem, odpowiedzialnym za siebie i własny proces edukacyjny. Jednakże uczeń nie może być odpowiedzialny za efekty własnej edukacji, jeżeli tego nie zostanie nauczony (M. Taraszkiewicz – Kotańska).

Kształcenie - świadomy, celowy proces oddziaływania na postawy, poglądy, opinie. Świadomie organizowany proces wyposażania uczniów w wiedzę (o społeczeństwie, kulturze, życiu gospodarczym, politycznym), umiejętności, sprawności, zainteresowania, rozwijanie poglądów, zasad, norm wartości przy doborze odpowiednich metod, form, środków i treści kształcenia. Jest to całokształt takich poczynąń, czynności, działań, procesów, metod oddziaływania na jednostki i grupy, by efektem było wykształcenie ogólne tych jednostek i grup, czyli zdobycie kwalifikacji i kompetencji ogólnych.

Wychowanie, to rozwijanie osobowości wychowanka, zmierzające do przygotowania go do życia, uwzględnianie indywidualnych cech człowieka. Wychowanie to również dostarczenie wiedzy, postaw, zobligowanie ucznia do pracy, świadome, celowe działanie na jednostkę przez słowo i przykład, przygotowanie do życia w społeczeństwie: umiejętność pójścia na kompromis w sytuacjach konfliktowych; umiejętność myślenia i samodzielnego działania; zasady moralne; nawiązywanie kontaktów; umiejętność konwersacji, bycia osobą kreatywną, twórczą; umiejętność pogodzenia się z porażkami; umiejętność radzenia sobie z sytuacjami trudnymi; znalezienie sposobu odreagowania stresu.

M. Taraszkiewicz – Kotańska uważa, iż jednym z głównych celów wychowania jest „ugruntowanie w wychowanku aspiracji do poszukiwania wartościowych celów życiowych, godnego i wartościowego miejsca w świecie”.

W. Okoń podaje, iż na proces nauczania składają się dwa współzależne procesy: kierowanie i uczenie się. Działalność dydaktyczna może przebiegać w różnorodny sposób w zależności od wieku ucznia, organizacji życia społecznego klasy, od właściwości przedmiotu i materiału nauczania, jednakże pewne ogniwa procesu nauczania – uczenia są wspólne dla wszystkich przedmiotów: „(...) uświadomienie uczniom celów i zadań

dydaktycznych – ze strony uczniów powinna narodzić się odpowiednia motywacja do uczenia się, „ład wewnętrzny”; zaznajomienie uczniów z nowym materiałem poprzez użycie właściwych środków dydaktycznych (słowo żywe, drukowane, materiały techniczno – poglądowe), – czemu ze strony uczniów powinno odpowiadać określona działalność praktyczna, obserwacja, gromadzenie materiału do rozwiązywania problemów i przyswajanie gotowych wiadomości; kierowanie procesami uogólniania – ze strony uczniów opanowywanie pojęć i sądów ogólnych poprzez odpowiednie operacje myślowe, rozwiązywanie problemów, utrwalenie wiadomości uczniów, kształtowanie umiejętności, nawyków i przyzwyczajień, wiązanie teorii z praktyką, kontrola i ocena wyników nauczania, procesu uczenia się – samokontrola.

Cz. Kupisiewicz oraz W. Okoń zgodnie uważają, iż ogniwa procesu dydaktycznego nie muszą występować w ustalonym porządku, ponieważ przede wszystkim mają one charakter dyrektyw postępowania dydaktycznego dla nauczycieli, które wskazują jak uczyć, aby otrzymać optymalne wyniki nauczania.

Należy zwrócić uwagę, iż jedno ogniwo może wypełnić ramy organizacyjne całej lekcji. Wynikać to może z typu lekcji, jaki jest realizowany przez nauczyciela, w ramach danego bloku tematycznego.

Planowanie pracy przez nauczyciela historii

Przygotowania do realizacji zadań dydaktycznych w nowym roku szkolnym nauczyciel historii rozpoczyna od sporządzenia rocznego planu nauczania, który podaje wykaz jednostek tematycznych odnoszących się do poszczególnych jednostek metodycznych. Podstawę do opracowania planu powinien stanowić program odpowiedniego przedmiotu, diagnoza wstępna zespołu klasowego (redagowanie narzędzia badawczego np. testu na podstawie, którego klarowne stają się poziomy zaawansowania wiedzy z danej dziedziny nauki). Nauczyciel powinien również zorientować się, z kim współpracuje szkoła, jakimi środkami dydaktycznymi dysponuje placówka. Ważną kwestią są również treści programowe szkoły – szczególnie dziedzin wiedzy, z którymi może nauczyciel integrować treści nauczanego przez siebie przedmiotu (korelacja całościowa). Kalendarz roczny, szkolny - wynikające z nich

przerwy w zajęciach, które wpływają na rozkład godzin poświęconych na dane partie tematyczne, lekcje powtórzeniowe, sprawdzające wiedzę.

Opracowując plan, konieczne jest uwzględnienie ile jednostek lekcyjnych w danym roczniku jest przeznaczonych na naukę przedmiotu. Najbardziej optymalny wydaje się w chwili obecnej podział 4 godzin nauczania historii w cyklu kształcenia szkoły podstawowej w sposób następujący: IV klasa – 1 h, V – 1,5 h i VI 1,5 h. Najczęściej jednak podział ten zaplanowany przez dyrektorów wygląda następująco: 1 – 1 – 2. Zastanówmy się, zatem, jakie treści z podstawy programowej kształcenia ogólnego należy umieścić w poszczególnych klasach, tak by została ona zrealizowana w sposób najbardziej korzystny dla ucznia. Pamiętajmy o możliwościach tych młodych osób w zapamiętywaniu niektórych trudniejszych treści dotyczących np. historii powszechnej i przyswajaniu umiejętności. Jednocześnie w nauce (szczególnie historii) najważniejsza przy planowaniu jest chronologia.

W klasie IV powinniśmy rozpocząć naukę od poznania przedmiotu, zachęcenia do obserwacji otoczenia i zbierania informacji o rozmaitych formach upamiętnienia postaci oraz wydarzeń z przeszłości, szukania przedmiotów mających wartość historyczną, a także pamiątek rodzinnych. Uczeń: powinien umieć opisać swoją „Małą Ojczyznę” uwzględniając tradycję i problemy społeczno – gospodarcze oraz dzielić się refleksją nad sobą i otoczeniem społecznym; powinien nauczyć się odróżniać historię rozumianą, jako dzieje, przeszłość od historii rozumianej, jako opis dziejów przeszłości; powinien umieć przekazać, w czym wyraża się odmienność i niepowtarzalność każdego człowieka, podać przykłady jego potrzeb i ich zaspokajania; wyjaśniać znaczenie rodziny w życiu oraz wskazać przykłady praw i obowiązków jej członków. Uczeń potrafi także: charakteryzować społeczność szkolną, z uwzględnieniem swoich praw i obowiązków; podać przykłady działań samorządu uczniowskiego; wyjaśniać w czym przejawia się uprzejmość i tolerancja; tłumaczyć i odwoływać się do przykładów, na czym polega postępowanie sprawiedliwe; wymieniać i tłumaczyć znaczenie najważniejszych świąt narodowych, symboli państwowych i miejsc ważnych dla pamięci narodowej; posługiwać się podstawowymi określeniami czasu historycznego; przyporządkowywać fakty historyczne datom; obliczać upływ czasu pomiędzy wydarzeniami historycznymi oraz umieszczać je na taśmie chronologicznej.

Rozpoczynając naukę w klasie V, należy uwzględnić podział na epoki, najwięcej czasu poświęcając starożytności, nieco mniej średniowieczu. Wprowadzać elementy historii powszechnej i na tym tle tworzącej się w poszczególnych wiekach historii Polski. Uczeń tej klasy powinien: umieć wyjaśnić znaczenie wynalazku pisma; opisać obiekty i życie w starożytnym Egipcie, Rzymie, Grecji lub Mezopotamii; zwrócić uwagę na dorobek mieszkańców państw starożytnych, z którego korzystamy do dziś; umieć opisać narodziny chrześcijaństwa i jego rozpowszechnianie; umieć korzystać z różnych źródeł historycznych i krytycznie je ocenić; opisywać dokonania pierwszych Piastów (Mieszka I, B. Chrobrego, B. Krzywoustego), umiejscawiając je w czasie; opowiadać o panowaniu Kazimierza Wielkiego i jego zasługach dla kraju. Należy zwrócić również uwagę na zróżnicowanie społeczeństwa średniowiecznego, pracę i życie w mieście, i na wsi w tym okresie. Zagadnienia w klasie piątej powinniśmy skończyć na początkach panowania Jagiellonów w Polsce na tle sytuacji w Europie końca średniowiecza (XIV - XV w.).

Uwzględniając chronologię, naukę w klasie VI powinniśmy rozpocząć od przełomu epok (średniowiecza i renesansu). Należy zwrócić uwagę na przyczyny zmian cywilizacyjnych i światopoglądowych związanych z upadkiem Bizancjum i odkryciami geograficznymi. Uczeń tej klasy: powinien poznać odkrycie Kopernika i wskazać jego znaczenie; zwrócić uwagę na zabiegi ostatnich Jagiellonów zmierzające do stworzenia potężnego państwa - Rzeczypospolitej Obojga Narodów; powinien umieć opisać życie dworskie na Wawelu w okresie panowania Zygmuntów, używając pojęć: dwór, paziowie, komnata, arras. Istotne jest również wskazanie przyczyn wciągnięcia Polski w szereg wojen siedemnastowiecznych z Rosją, Szwecją, Turcją i Kozakami, które uczniowie powinni umieć usytuować w czasie, krótko omawiając przebieg, zwracając uwagę na bohaterstwo polskich hetmanów (Żółkiewski, Chodkiewicz, Czarniecki, Sobieski) oraz starając się przewidzieć skutki walk. Bardzo ważne dla kształtowania u młodych ludzi odpowiednich postaw, wyciągania wniosków i unikania popełnianych błędów są treści dotyczące upadku I Rzeczypospolitej w XVIII w i różnego rodzaju aktywności Polaków zmierzającej do ratowania państwa (powstania, praca organiczna, Sejm Wielki i Konstytucja 3 Maja, opór przeciwko germanizacji oraz rusyfikacji).

Następnie wskazujemy na tragiczny los Polaków i ich patriotyzm i heroizm w epoce napoleońskiej i I wojnie światowej. Odrodzenie państwa i powstanie II Rzeczypospolitej jest uwieńczeniem 123 letnich dążeń naszych rodaków do zachowania tożsamości narodowej. Uczeń powinien z dużym uznaniem i szacunkiem umieć wskazać zasługi J. Piłsudskiego, R. Dmowskiego czy I. Paderewskiego dla odbudowy państwa.

Zwracamy uwagę na dokonania Polaków w tym krótkim okresie międzywojennym, wskazujemy na tworzenie się w sąsiedztwie naszych granic systemów totalitarnych. Omawiamy przyczyny, przebieg i skutki II wojny światowej, zwracając uwagę na tragiczny los ludności cywilnej, ze szczególnym uwzględnieniem eksterminacji ludności żydowskiej. Uczeń podczas zajęć: poznaje i omawia formy oporu społeczeństwa wobec okupantów, opisuje postawę ludności cywilnej i żołnierzy powstańczej Warszawy; wskazuje na mapie granice PRL; wymienia jej sąsiadów; używa pojęć: odbudowa zniszczeń wojennych, awans społeczny i likwidacja analfabetyzmu, planowanie centralne, zależność od ZSRR, dyktatura partii komunistycznej, cenzura, opozycja demokratyczna. Naukę w klasie VI kończymy na przekazaniu treści z historii najnowszej Polski, z uwzględnieniem naszego wkładu w zmiany „kształtu” Europy po 1989 r. Uczeń także wskazuje granice III Rzeczypospolitej i jej sąsiadów, opisuje powstanie i działania Solidarności; używa określeń stan wojenny, „Okrągły Stół”. Nauczyciel swoją postawą, zaangażowaniem, ciekawym prowadzeniem zajęć i dobrym planowaniem może zachęcić ich do poszukiwania informacji w różnych źródłach, aby mogli wyrobić w sobie ciekawość, umiejętność selekcji materiału, krytycznej jego oceny, obiektywizmu i poczucia więzi ze wspólnotą lokalną, narodową, europejską i globalną. Możemy i powinniśmy mieć wpływ na wzrost ich wrażliwości społecznej, odpowiedzialności, zaangażowania i tak niezbędnej we współczesnym świecie tolerancji.

K. Kruszewski wyjaśnia, iż zakres „czynności nauczyciela, dzięki którym wprowadza on do lekcji wiadomości i kieruje ich obiegiem, mogą toczyć się według rozmaitych wzorców, najbardziej typowe wzorce noszą nazwę metod nauczania (...).”

Nauczyciel stosując różnorodne metody nauczania (...) wywołuje, ukierunkowując i wspomagając te operacje ucznia, dzięki którym następuje uczenie się, a w wiadomościach, umiejętnościach i systemie wartości ucznia następują planowe zmiany(...).

Cz. Majorek uważa, iż „metodyczną zasadą lekcji historii nazwiemy zalecenie określające postępowania nauczyciela i uczniów zmierzających do urzeczywistnienia celów i zadań tej lekcji wytyczonych. Zasada wyraża, więc zdeterminowanie czynności nauczania – uczenia się przez treści historyczne realizowane na lekcjach, orientuje się w szczegółowych prawidłowościach poznania historycznego, przyczynia się do wiązania teorii z praktyką w procesie kształcenia historycznego”.

VII. WYBRANE METODY NAUCZANIA HISTORII

Przygotowując lekcję nauczyciel powinien zastanowić się nad jej celami, treściami i metodą. Biorąc pod uwagę cele nauczania i związane z ich realizacją czynności dydaktyczne nauczyciela mówimy o następujących metodach: wprowadzenie nowego materiału na lekcjach historii; utrwalenie i kontrolowanie wiadomości uczniów. Jest to najogólniejszy podział metod wynikający z kryterium według pracy nauczyciela. Drugim kryterium podziału jest źródło wiadomości ucznia. W tym przypadku będą to metody podające i poszukujące, a także metody pracy pod kierunkiem, nauczanie problemowe, gry dydaktyczne. Do metod wynikających z kryterium pracy ucznia należą:

Opowiadanie jest metodą podającą, która powinna posiadać ciągłość chronologiczną, (czego nie musi mieć wykład). Posługiwać się należy tą metodą na poziomie szkoły podstawowej. Metoda ta rozwija uczniów intelektualnie, uruchamia ich proces myślenia. Uczeń podąża kategoriami myślenia nauczyciela. Opowiadanie, aby spełniło swoje zadanie musi być dobrze przygotowane pod względem merytorycznym. Ułatwić percepcję opowiadania może napisany wcześniej na tablicy plan, do którego należy się odwoływać.

Opis to słowne, obrazowe przedstawienie składników wydarzenia historycznego. Opis obejmuje najczęściej charakterystykę pewnych cech, budowy, struktury, czyli tego, co jest względnie stałe. Innymi słowy opis służy do przedstawienia sytuacji statycznych, w przeciwieństwie do opowiadania, które podkreśla z kolei cechy dynamiczne. Stosowanie opisu, jako metody wymaga od nauczyciela doskonalenia umiejętności opisywania, tzn. akcentowania spraw ważnych, pierwszoplanowych oraz wskazywanie na te elementy, które mogą ująć uwagę ucznia. Metoda preferowana w szkole podstawowej.

Pogadanka w przeciwieństwie do wyżej wyszczególnionych metod podających, jest z grupy metod poszukujących. Pogadanka możliwa jest tylko wtedy, gdy uczeń już posiada pewien zasób wiedzy. Stosowana nadmiernie męczy, dlatego w szkole podstawowej nie może być metodą dominującą, a jedynie uzupełniającą. Rolę dominującą może pełnić w szkole ponadpodstawowej. Pogadanką posługujemy się zazwyczaj, gdy treści programowe stwarzają możliwości przeprowadzenia porównań, kiedy doszukujemy się analogii lub kiedy chcemy wskazać na istniejące różnice. Istota pogadanki polegać ma na porządkowaniu, systematyzowaniu oraz wzbogacaniu elementów informacji z innych źródeł.

Dyskusja to rozmowa nauczająca. Jest to metoda podobna do pogadanki. Różnica polega na roli nauczyciela. W pogadance pełni on rolę dominującą, natomiast w dyskusji jest współuczestnikiem. Dyskusja na lekcjach historii ma rolę uzupełniającą. Nauczyciel musi panować nad klasą, tj. zapewnić odpowiednią kulturę i atmosferę. Nauczyciel musi tak kierować dyskusją, aby uczniowie doszli do oczekiwanego wniosku.

Praca pod kierunkiem to metoda, w którą charakteryzuje się cichą pracą uczniów wykonywaną w czasie lekcji w obecności i pod kontrolą nauczyciela. Istotą tej metody jest praca ucznia zmierzająca do zdobywania nowych informacji za pomocą środków dydaktycznych, np. podręcznik, tekst źródłowy, literatura piękna, mapa ilustracje. Metoda pracy pod kierunkiem należy do głównych w nauczaniu historii, gdyż wynika to z walorów poznawczych, jak i kształcących. Informacje zdobywane przez ucznia samodzielnie są lepiej przyswajane i dłużej zapamiętywane. Uczeń angażuje myślenie, uwagę, pamięć, a także zdolność obserwacji. Metoda ta wdraża uczniów do umiejętności samokształcenia. Jednakże obok zalet i ta metoda ma również pewne wady. Trudność stosowania tej metody wynika z nierównego tempa pracy. Jedni uczniowie wykonują szybko i sprawnie polecenie, inni będą je wykonywać znacznie dłużej. Mimo tych trudności praca pod kierunkiem to metoda zaliczana do grupy metod poszukujących, mająca bardzo duże znaczenie w procesie nauczania i uczenia się historii. Wyższość pracy pod kierunkiem nad innymi polega na maksymalnym aktywizowaniu ucznia. Aby metoda ta dawała najwyższe wyniki w sensie poznawczym, kształcącym i wychowawczym dobrze jest organizować „zespoły uczniowskie” liczące 3 – 5 uczniów. Praca w zespołach niewątpliwie stwarza warunki sprzyjające i ułatwiające uczniom realizację wspólnego zadania.

Daje możliwość dzielenia się swoimi spostrzeżeniami z innymi kolegami, wymiany zdań, czy dyskusji. Wszelkie powodzenia czy zawody we wspólnych pracach będą się przyczyniać do więzi wewnętrznej danego zespołu uczniowskiego. Rodzaj pracy pod kierunkiem zależy od zastosowania środka metodycznego. T. Słowikowski podał następujący podział ze względu na środki metodyczne: praca pod kierunkiem oparta na słowie drukowanym, praca pod kierunkiem oparta na oglądzie, praca pod kierunkiem, której słowo i ogląd przeplatają się ze sobą. Podział ten zależny jest od rodzaju „źródła”, z którego uczniowie mają uzyskać nowe wiadomości. Źródłem może być tekst drukowany zawarty w podręczniku, lekturze pomocniczej, czy też tekście źródłowym. Mogą to być też liczne ilustracje, reprodukcje obrazu historycznego, fotografia, film dokumentalny lub też mapy, atlasy historyczne czy mapki w podręcznikach.

Nauczanie problemowe to metoda polegająca na tym, że uczeń dostrzega problem, (choć pod kontrolą nauczyciela), formułuje go, rozwiązuje i sprawdza czy problem poprawnie jest rozwiązany. Aby metoda się powiodła nauczyciel powinien lekcję podzielić na: - stworzenie sytuacji problemowej, sformułowanie problemu głównego i związanie z nim szczegółowych, planowanie pracy nad rozwiązaniem poszczególnych problemów, rozwiązanie poszczególnych problemów szczegółowych, rozwiązanie problemu głównego, jako rezultat problemów szczegółowych. Tworzenie sytuacji problemowych przysparza wiele trudności, jednak przy niewielkim wysiłku nauczyciela jest no w stanie stworzyć sytuację problemową i to taką, aby wywołała pozytywną motywację wyrażającą się zainteresowaniem uczniów. Wówczas uczeń za pomocą dostępnych mu środków dydaktycznych (mapa, tekst podręcznika, ilustracja) dojdzie do wniosków dawno już znanych, osiągając przy tym wielką satysfakcję z siebie, ze swojego toku myślenia. Jeszcze jedną zaletą tej metody jest odkrywanie przez uczniów związków i zależności, które istnieją pomiędzy zgromadzonymi informacjami historycznymi.

Gry dydaktyczne, których celem jest aktywizowanie uczniów poprzez udział grupy uczniów w klasie lub całej klasy. Do grupy gier dydaktycznych zaliczamy inscenizację, metodę symulacyjną czy zabawowe formy, jak rozwiązywanie krzyżówek lub quizy historyczne. Inscenizacja w nauczaniu historii jest stosowana już od dawna.

Walory tej metody to przede wszystkim inspirowanie przeżyć uczniów i możliwość zainteresowania przedmiotem. Inscenizacja musi być przygotowana pod okiem nauczyciela, który czuwa nad doborem tekstów oraz koniecznych rekwizytów. Inscenizacja zazwyczaj powiązana jest z ważnym wydarzeniem historycznym, dlatego może być głównym akcentem lekcji historii. Zadaniem inscenizacji jest realizacja celów dydaktyczno-wychowawczych poprzez wykorzystywanie naturalnych skłonności uczniów do ruchu i zabawy. Natomiast metoda symulacyjna polega na organizowaniu umownych sytuacji dydaktycznych. Uczniowie reprezentują określone osoby, stany, obozy, ugrupowania polityczne, funkcje. Ich zadaniem jest podejmowanie decyzji, uzasadnianie ich, występowanie z wnioskami. Metoda symulacyjna musi nawiązywać do znanych wydarzeń historycznych. Materiałem do gier symulacyjnych mogą być sądy, które znajdują się w opracowaniach historycznych. Metoda ta dostarcza wiele emocji, wrażeń, przeciwdziała monotonii procesu nauczania historii, ale wymaga stosunkowo wiele pracy. Do gier dydaktycznych zaliczamy także konkursy czy quizy historyczne, krzyżówki i rebusy. Są one dla wszystkich uczniów, bez względu na poziom wiekowy wielką atrakcją. Można stosować te metody np., jeśli nam zostanie parę minut do końca lekcji.

Wszystkie przytoczone metody nauczania historii dowodzą, iż możliwości niestereotypowego prowadzenia lekcji jest wiele. Niektóre są do siebie podobne, inne znacznie się różnią. Trafne operowanie nimi zależy od inwencji, a nawet mistrzostwa nauczyciela. Ważne jest tylko, aby przy stosowaniu metody „zabawowej” zebrać najważniejsze wiadomości. Jedno jednak jest pewne, że dzieci zawsze więcej wiedzą i zapamiętują ten temat, który był inscenizowany niż każdy inny.

Drama, która wywodzi się z języka greckiego i oznacza „działanie, akcję”, a także „improwizację”. Według H. Machulskiej drama to „techniki teatralne wykorzystywane do celów edukacyjnych. (...)Dzięki stosowaniu improwizacji, która jest podstawową strategią, nauczyciel i uczniowie „w rolach” tworzą wymyślone „sytuacje wyjściowe”, zawierające problem, konflikt, i krok po kroku zbliżają się do rozwiązywania owego konfliktu – dylematu” Postawiony w dramie problem można przeanalizować z różnych stron, co pozwala dostrzec dobre i złe strony improwizowanej sytuacji.

Drama jest metodą, która umożliwia twórcze odtworzenie historii, tworzenie świata fikcji w oparciu o realia. Pozwala uczniom odpowiedzi na pytania: co ludzie żyjący w minionych czasach mogli myśleć, czuć, przeżywać? Daje niepowtarzalną szansę uczestniczenia (w wyobraźni) w wydarzeniach, które działy się 100, 200 czy 1000 lat temu. Edukację dramową uczniów warto zaczynać od ćwiczeń trwających od kilku do kilkunastu minut, możliwych do wykorzystania samodzielnie na poszczególnych lekcjach lub też, jako części całych tematów lekcyjnych. Są to proste ćwiczenia jak:

- zabawy przydatne w klasach IV-VI szkoły podstawowej, polegające na naśladowaniu czynności, które wykonywali ludzie żyjący w minionych czasach. Przykładowo może to być: polowanie na mamuta, budowa piramidy dla faraona, nauka w dawnej szkole. Ćwiczeniom tym powinno towarzyszyć barwne opowiadanie nauczyciela, a niektóre części opowiadania powinny być podkreślone specjalną intonacją głosu, podczas których uczniowie naśladują omawiane przez nauczyciela czynności;
- ćwiczenia wyobraźni, w których uczniowie słuchają barwnych opowieści nauczyciela, bądź opisów wydarzeń historycznych (np. bitew, obrzędów i wierzeń religijnych, ceremonii koronacji) i mając zamknięte oczy próbują przenieść się w wyobraźni w miejsce i czas opisywanych wydarzeń, wybierając sobie jedną z postaci opowiadania nauczyciela. Po wysłuchaniu opisu uczniowie mówią, kim byli i co odczuwali;
- ćwiczenia głosowe stosowane, gdy chcemy wytworzyć nastrój omawianych wydarzeń historycznych, np. gwar panujący na targu niewolników, na jarmarku w średniowiecznym mieście, wrzawa podczas Sejmu Czteroletniego przy uchwalaniu Konstytucji 3 Maja;
- "dziennik", "pamiętnik". W tym ćwiczeniu klasa podzielona na grupy, ma za zadanie przygotowanie kartek z pamiętnika np. zesłańca na Syberię lub z dziennika pokładowego (np. z okresu Wielkich Odkryć);
- spotkanie z..., W tym ćwiczeniu nauczyciel umawia się z uczniami, że za chwilę wejdzie do klasy jakaś znana postać historyczna, np. Mieszko I czy Kazimierz Wielki, po czym wychodzi z klasy i po chwili wraca przebrany za tę postać. Uczniowie zadają tej postaci różne pytania; często przekonują się, że zadawanie pytań może być trudniejsze od odpowiedzi. Pytania te mogą być dla nauczyciela podstawą do wyciągnięcia wniosków o zainteresowaniach uczniów;

- przedmiot – znak. W tym ćwiczeniu przedmiotem może być np. świeca lub lampa naftowa, która jest pretekstem do rozmowy - o sposobach oświetlania 100 lub 1000 lat temu; a prymitywny łuk o sposobach zdobywania pożywienia itp. Rozmowę należy rozpocząć od pytań związanych bezpośrednio z przedmiotem i w miarę rozmowy rozszerzać temat.
- gry dramatyczne są rozszerzeniem omówionych ćwiczeń, ale mogą też być odrębnymi ćwiczeniami, w których wykorzystujemy głos i ciało. Do tej grupy ćwiczeń zaliczamy:
 - rzeźbę, gdy ćwiczenia wykonujemy w małych zespołach 2- lub 3-sobowych, a jedna z osób jest materiałem rzeźbiarskim, a druga rzeźbiarzem, który wykorzystując swoją wiedzę historyczną próbuje ukształtować określoną postać historyczną, poprzez odpowiednie ułożenie rąk, nóg, tułowia, określony gest czy spojrzenie. Warunkiem powodzenia jest to, aby materiał dowolnie poddawał się woli rzeźbiarza. Na znak dany przez nauczyciela rzeźba zastyga w przygotowanej pozie i nauczyciel wraz z klasą przystępuje do jej omawiania, w trakcie którego głos powinien zabrać rzeźbiarz mówiąc, co i w jaki sposób chciał wyrazić. Najlepiej udają się rzeźby postaci bardzo znanych, o których uczeń ma dużo wiadomości oraz ludzi prostych (chłopów, niewolników, więźniów koncentracyjnych itp.),
 - pomnik, to rodzaj formy przestrzennej, w której po odpowiednim przygotowaniu uczniowie stają się jedną z postaci wymyślonego pomnika. W rozmowie wprowadzającej do tego ćwiczenia konieczne jest wyliczenie postaci, które na takim pomniku mogą się znaleźć; na dany znak uczniowie podchodzą na wybrane przez siebie miejsce, przyjmując odpowiednią pozę. Przy pomocy tego ćwiczenia można budować monumentalne pomniki, np. Chrztu Polski, Powstania Listopadowego czy Powstania Warszawskiego;
 - żywy obraz, jest punktem wyjścia może być obejrzana reprodukcja przedstawiająca określone wydarzenie historyczne. Wraz z uczniami odtwarzamy obraz, w którym uczniowie stają się postaciami historycznymi. Jest to technika w pewien sposób zbliżona do poprzedniej;
 - fotografia, jest rozwinięciem poprzednich ćwiczeń pomnika i żywego obrazu. Nauczyciel i uczniowie razem budują „żywy obraz” i na dany znak ożywiają go "przesuwając" klatka po klatce np. z tematu "Sytuacja Polaków pod zaborami w II połowie XIX w. i na początku XX" można zbudować "żywy obraz" przedstawiający scenę ze szkoły polskiej we Wrześni w czasie strajku szkolnego i następnie ożywić go w konwencji pantomimy czy też z użyciem głosu;

– wejście w rolę, to ćwiczenie, w którym uczniowie wcielając się w wybrane postacie historyczne próbują wyobrazić siebie np. w roli niewolnika, faraona czy któregoś z królów Polski. Wykorzystać tę technikę można w dwojaki sposób: rozmowa, w której dwóch lub więcej uczniów tworząc małą scenkę rozmawia na temat, np. niewolnictwa w Rzymie; jedno z dzieci jest synem bogatego obywatela Rzymu, który wraca z targu niewolników i podejmuje rozmowę z siostrą o tym, co widział na targu i wywiad, który jest częstym sposobem pracy nad rolą. Przykładem może być scena marszu zesłańców na Syberię i ich odpoczynek przy słupie granicznym „Europa – Azja”, gdzie angielski dziennikarz, próbuje przeprowadzić wywiad z zesłańcami i dowódcą eskorty.

– Improwizacja, to technika dramatowa, z tekstem powstającym na żywo. W tym ćwiczeniu znana jest jedynie sytuacja wyjściowa i nie wiadomo, w jakim kierunku potoczyć się akcja; jest to zależne od inwencji nauczyciela i pomysłów uczniów. Rodzajem improwizacji jest inscenizacja, oparta na tekście literackim lub źródłowym, uczniowie wchodząc w role różnych postaci historycznych budują scenkę opartą na tym tekście. Akcja scenki powstaje na gorąco i bardziej liczy się pomysłowość i przeżycia uczniów niż samo granie. Oto przykład: spotkanie Kolumba z tubylcami. W tym przypadku należy uwzględnić barierę językową, a porozumiewanie zastąpić mimiką i gestami.

Wydaje się, że zaprezentowana wyżej charakterystyka dramy, popartej przykładami ćwiczeń, okaże się wystarczająca, aby zainteresować nią nauczyciela. Wspomnę jeszcze, że wszystkie ćwiczenia musi poprzedzać rozmowa nauczyciela z klasą, osadzająca ćwiczenia w realiach historycznych. Przy omawianiu ćwiczenia trzeba zwracać uwagę na wypowiedzi i zachowania uczniów, a wszelkie pomyłki korygować.

Zdaniem Briana Way'a, który poświęcił wiele uwagi tej ciekawej metodzie nauczania, drama to po prostu "ćwiczenie życia". B. Way mówi: "Lubię to, co znam i znam to, co lubię". Dla uczniów istotne jest, czy lubią dany przedmiot. Stąd ważne jest dążenie do maksymalnego uatrakcyjnienia nauczanego przedmiotu.

W dawkowaniu dramy należy być bardzo oszczędnym: trzeba zaczynać od technik najprostszych i zyskać akceptację tego, co się robi, wśród grona uczniowskiego. Kilka minut aktywnej dramy może bardzo dużo zdziałać dla zmęczonych, wyczerpanych i być może znudzonych umysłów.

Drama nie jest jedną z modnych metod, jakie co jakiś czas nawiedzają nasze szkoły, że wymienię chociażby popularne przed laty nauczanie programowe, a jeśli nawet przyjąć, że drama jest ostatnio modna, to z całą pewnością jest to moda bardzo pożyteczna. Nie namawiam nikogo, aby dramą zastępował tradycyjne metody nauczania, ale aby obok metod tradycyjnych każdy znalazł czas na stosowanie technik dramowych. Przecież dzieci i młodzież i tak zawsze będą zdawać różne testy i egzaminy, nawet jeśli przeznaczy się czas na dramę. Faktycznie, istnieją przesłanki pozwalające wyciągać pewne wnioski, że tam gdzie wprowadzono dramę, ci, którzy na ogół przechodzą egzaminy i testy, zdają je dużo łatwiej. Ciekawie wygląda konfrontacja dramy z nowoczesnym pomiarem dydaktycznym według prof. B. Niemierki, gdzie dla potrzeb pomiaru i sprawdzania osiągnięć uczniów dokonuje się operacjonalizacji celów nauczania, zalecając budowanie tak zwanych aktywnych, końcowych celów lekcji. W dramie takie aktywne cele doskonale da się zrealizować, stąd zalecenie, aby formułować cele lekcji następująco: uczeń ma opanować..., uczeń potrafi, rozumie, umie... Ważne jest miejsce, w którym są realizowane dramy. W klasie lekcyjnej koniecznie należy wygospodarować nieco miejsca, aby swobodnie mogło się poruszać kilkanaście osób. Przy realizacji całych lekcji metodą dramy konieczne będzie, wyniesienie ławek na, zewnątrz, gdy klasy są małe. Dobrze jest, aby na podłodze leżał kawałek dywanu czy jakiejś wykładziny, ponieważ niektóre ćwiczenia wymagają położenia się. Czasami zresztą lepszy nastrój wytwarza siedzenie w kręgu na podłodze niż na krzesłach. W pracowni dobrze jest mieć także pomieszczenie na rekwizyty przygotowane przez uczniów (np. korona, berło, miecz), które można wykorzystać do niektórych ćwiczeń. Oczywiście, mogą być one bardzo proste i wyglądem jedynie przypominać prawdziwe przedmioty. Drama, pojmowana, jako jedna z metod współczesnej dydaktyki, składa się z wielu różnych technik - mniej lub bardziej skomplikowanych, różniących się formami, sposobami dochodzenia do celu, którym jest pełne zaangażowanie emocjonalne ucznia i oddziaływanie na jego przeżycia.

– Burza mózgów („fabryka pomysłów”), polega na zebraniu jak największej ilości pomysłów w celu rozwiązania jakiegoś problemu. Nauczyciel podaje problem do rozwiązania, następnie uczniowie zgłaszają pomysły jego rozwiązania, po czym następuje ich omówienie i wybór sposobu rozwiązania problemu.

–

- Przy tej metodzie należy pamiętać o ustaleniu z klasą zasad zachowania się podczas „burzy mózgów”, czyli: głosu udziela nauczyciel, pomysłów się nie krytykuje, pomysły zapisywane są na tablicy lub planszy (w zależności od warunków). Tę metodę możemy zastosować np. na lekcjach dotyczących: „Wielkich odkryć geograficznych” czy „Polacy walczą o swój język i ziemię”, (w jaki sposób Polacy mogli walczyć z germanizacją i rusyfikacją?)
- Dyskusja „za i przeciw”, to metoda pozwalająca na łatwiejsze podjęcie decyzji oraz spojrzenie na ten sam problem z różnych punktów widzenia. Uczniowie w dwóch przeciwstawnych grupach prezentują argumenty "za i przeciw", których celem jest przekonanie adwersarza do swojego stanowiska. Czas na prezentację opinii obu grup powinien być jednakowy. Nauczyciel ocenia poprawność merytoryczną wypowiedzi, kulturę dyskusji, sposób reagowania na racje strony przeciwnej. Przedmiotem dyskusji może być np. „Przyjęcie chrztu przez Polskę”, "Testament Bolesława Krzywoustego", "Unia polsko - litewska", Polska w Unii Europejskiej”.
- Drzewo decyzyjne, to metoda pozwalająca na graficzny zapis procesu podejmowania decyzji. Stosując tę metodę znajduje się różne rozwiązania danego problemu i zauważa się różne związki między tymi rozwiązaniami. Pozwala to także dostrzec skutki przyjętego rozwiązania. Bardzo istotne jest określenie wartości, które uznaje osoba podejmująca decyzję. Drzewo decyzyjne zmusza do logicznego myślenia, przewidywania pozytywnych i negatywnych skutków podejmowanych decyzji. Istotna jest kolejność wypełniania poszczególnych części schematu: zaczynamy od korzenia, w którym wpisujemy problem wymagający podjęcia decyzji, następnie na szczycie określamy cele i wartości, które chcemy osiągnąć. Następnie (w pniu drzewa) wpisujemy rozwiązania postawionego problemu oraz określamy pozytywne i negatywne skutki. Za pomocą tej metody możemy realizować tematy: „Bolesław Krzywousty – i jego testament” czy „Mieszko I – książę z rodu Piastów”.
- Sześć myślących kapeluszy, to odmiana metody „Debata za i przeciw”. Metoda ta pozwala na twórcze rozwiązywanie problemów. Jest to spojrzenie na analizowane zagadnienie z różnych punktów. Różne kolory określają różny sposób myślenia: kolor niebieski – szef grupy, jest zdystansowany, kieruje dyskusją; kolor biały – nie poddaje się

emocjom, opinie wydaje na podstawie faktów i liczb; kolor czerwony – kieruje się emocjami i intuicją; kolor żółty – optymista, nastawiony pozytywnie, myśli konstruktywnie; kolor zielony – podchodzi twórczo do problemu, podaje oryginalne rozwiązania; kolor czarny – pesymista, nastawiony negatywnie, zauważa tylko trudności, krytykuje wszystkie rozwiązania. Na wstępnym etapie przygotowujemy na kartkach opis kolorów, wykonujemy 6 kapeluszy w/w kolorach i przygotowujemy karteczki, w takich ilościach, które umożliwią podział klasy na różne zespoły (w kolorze niebieskim dwie kartki). Następnie podajemy problem do rozwiązania, dzielimy klasę na zespoły (według karteczek). Osoby, które wylosowały kapelusze „reprezentują” kolory. Najpierw uczniowie dyskutują w zespołach, ustalając wspólne stanowisko, następnie przeprowadzamy dyskusję „reprezentantów” (kapeluszy) na forum. Uczniowie, którzy wylosowali niebieskie kartki, zapisują na tablicy argumenty „za i przeciw”. Na zakończenie następuje podsumowanie przez niebieski kapelusz. W czasie dyskusji uczniowie reprezentują emocje „przypisane” określonym kolorom. Tę metodę możemy wykorzystać np. na lekcji „Ostatni Piastowie na tronie Polski”

Gry dydaktyczne, występują w wielu postaciach: quizów, krzyżówek, rebusów, symulacji zdarzeń, gier planszowych, tzw. kart dydaktycznych (zabawa typu memo), symulacji zdarzeń, itp. Gra dydaktyczna rozwija wyobraźnię, komunikatywność, a także umiejętności adaptacyjne. Doskonale sprawdza się na zajęciach podsumowujących np. jakiś dział. Daje wówczas uczniom możliwość sprawdzenia swoich umiejętności, prawidłowego rozumienia pojęć, logicznego wyciągania wniosków, łączenia faktów i wydarzeń w związku przyczynowo – skutkowe. Na zajęciach w szkole podstawowej można wykorzystać zabawę – karty dydaktyczne- do tematu „Wielkie religie średniowieczne” zaproponowane przez Poradnik dla nauczyciela do klasy V „Historia i społeczeństwo. Człowiek i jego cywilizacja. Poznaję cię historio!”.

Nauczanie historii stwarza dużo okazji do rozwijania twórczego myślenia uczniów. Cele i treści programowe na tym etapie kształcenia umożliwiają stawianie przed dziećmi takich zadań, które uczą samodzielnego myślenia, rozwijają wyobraźnię i kształtują kreatywne postawy. Zamiast podawać gotowe informacje, nauczyciel powinien zachęcać uczniów do stawiania pytań i poszukiwania na nie odpowiedzi, stwarzać warunki do bycia odkrywcą i eksperymentatorem. Wprowadzenie atrakcyjnych środków dydaktycznych działających na wzrok, powoduje wzrost zapamiętywania informacji do 20%. Stworzenie uczniom

możliwości dyskusji i rozmowy zwiększa ilość zapamiętanej informacji do 40%. Natomiast umożliwienie uczniom uczenia się poprzez działanie, powoduje, że zapamiętują 90% tego, co robią, gdyż w czasie wykonywania czynności angażują całych siebie: umysł, wolę, emocje i zmysły, dlatego zajęcia należy organizować tak, aby uczniowie mogli czegoś doświadczyć. W aktywizujących metodach nauczania, uczeń jest aktywnym podmiotem zdobywającym wiedzę i umiejętności, a nauczyciel wspomaga go stwarzając mu możliwość rozwiązywania problemu, co jest ważne w nauczaniu historii. Dzięki ich stosowaniu wiedza i umiejętności zdobyte na lekcjach będą głębiej osadzone w psychice ucznia. Jedną z głównych zalet metod aktywizujących jest doskonalenie umiejętności przydatnych nie tylko podczas lekcji, ale również w codziennym życiu: umiejętności wyciągania wniosków, myślenia analitycznego, łączenia zdarzeń i faktów w związki przyczynowo – skutkowe, umiejętności właściwego zachowania się w nowej sytuacji, komunikatywności, itp. Dzięki stosowaniu metod aktywizujących korzyści osiągają przede wszystkim uczniowie, natomiast nauczyciele odnajdują w sobie inspirację i motywację do odkrywania nieznanych wcześniej możliwości pedagogicznych i metodycznych.

Wybierając metodę nauczania należy pamiętać o wieku uczniów, właściwościach przedmiotu, treściach nauczania i celach kształcenia. Dzięki stosowaniu aktywizujących metod nauczania możemy osiągnąć wytyczone cele, także zmienić relacje między uczniami i nauczycielami. Pomagają one przeobrazić uczniowską bierność w odbiorze działań dydaktycznych w aktywne uczestnictwo.

VIII. FORMY ORGANIZACYJNE ZAJĘĆ Z HISTORII

Proces nauczania historii może przybierać różnorodne formy organizacyjne w zależności od tego gdzie, kiedy, dla kogo i w jakim celu go się organizuje.

Spośród tych form najpopularniejsza jest lekcja. W nauczaniu historii spotykamy się w praktyce z kilkoma typami lekcji: lekcje powtórzeniowe; lekcje obejmujące wszystkie ogniwa procesu nauczania; lekcje poświęcone opracowaniu nowego materiału; lekcje kontrolne. Nauczyciel historii, może uczynić każdą lekcję interesującą, jeśli wprowadzi trafne metody nauczania i zastosuje odpowiednie środki dydaktyczne. Bardzo istotne jest to, aby przed przystąpieniem do realizacji wytyczonych celów każdej lekcji wystąpił ład wewnętrzny.

Zespół klasowy musi być zdyscyplinowany, gabinet lekcyjny czysty i wywietrzony. Ważne jest też, aby nauczyciel stosował czynności wzbudzające zainteresowanie uczniów to, np. badanie dostępnych materiałów historycznych, wartościowanie faktów i wydarzeń dziejowych, ich przeżywanie. Warto podkreślić, że należy stawiać na lekcjach jasne zadania i polecenia, bo tylko wtedy uczniowie poprawnie będą je realizować jednocześnie angażując się intelektualnie i emocjonalnie. Współczesna szkoła umacnia pogląd, że każda lekcja powinna mieć niepowtarzalną budowę, a nauczyciela zachęca się do ciągłych poszukiwań nowych, oryginalnych sposobów konstruowania jednostek lekcyjnych.

Inne formą zajęć w zakresie nauczania historii jest wycieczka szkolna. Warunkiem efektywnej wycieczki historycznej jest jej należyte przygotowanie. Zatem musi mieć określony cel łączący się z opracowanym aktualnie materiałem historycznym. Nie może być oderwana od programu nauczania, czyli przypadkowa. Wycieczka ma zastąpić lekcję pełniąc także funkcję wychowawczą. Aby spełniła swoją rolę należy nie obciążać ilością przedmiotów, obiektów, itp. Należy stosować zasadę „mało, a dobrze”.

Nauczyciel musi wprowadzić uczniów przed każdą wycieczką w tematykę, która będzie się różniła pod względem stawianych celów. Wycieczka może być wprowadzeniem do najbliższej lekcji, ale może też być podsumowaniem lekcji zrealizowanej bądź cyklu lekcyjnego poświęconego całemu zagadnieniu, np. średniowieczu. Wycieczka będzie interesująca, gdy rola nauczyciela ograniczy się do kierowania obserwacją uczniów, nie należy podawać im wszystkich gotowych informacji. Warunkami dobrej wycieczki są: zaktywizowanie wszystkich uczniów, samodzielność obserwacji.

Wycieczki dzielimy ze względu na czas ich trwania: bliższe (jedno lub dwugodzinne), będą to wycieczki lokalne, dalsze (jedno lub wielodniowe), będą to wycieczki do odległych okolic od miejsca zamieszkania. Te dalsze wymagają znacznego wysiłku organizacyjnego, ale warto, gdyż jest to forma bardzo atrakcyjna. Wskazane jest też, aby nauczyciel historii dobrał sobie pomocnika w osobie plastyka, muzyka, nauczyciela przyrody czy polonisty. Wtedy wycieczka będzie pełniejsza, gdyż następuje korelacja treści nauczania historii z treściami nauczania innych przedmiotów. Sama typologia wycieczek jest różna. Według W. Zwolskiej mamy wycieczki: terenowe (pola walki, zabytki architektury); muzealne (eksponaty).

Ze względu na tematykę wycieczki dzieli się na: dotyczące dziejów politycznych; dotyczące historii kultury; dotyczące historii społeczno-gospodarczej. Organizować można również wycieczki typu biograficznego o charakterze interdyscyplinarnym służące nauczaniu kilku przedmiotów.

Kolejną formą organizacyjną dotyczącą nauczania historii może być koło historyczne. Forma pracy, w przeciwieństwie do lekcji lub wycieczki historycznej, gdzie mamy do czynienia z pracą zespołową, obejmuje liczbowo najwyżej 12 uczniów. Koło historyczne nie powinno skupiać uczniów jednej klasy, a nawet jednego poziomu wiekowego. Zalecany w pracy koła jest udział uczniów różnych klas. Spowoduje to wtedy poszerzenie kręgu zainteresowań. Ważnym czynnikiem jest dobrowolność uczniów. Praca w kole powinna być zindywidualizowana, zależna przede wszystkim od zainteresowań i zamiłowań jej członków. Nauczyciel powinien służyć pomocą i nadać ogólny kierunek, lecz o metodach i formach winni decydować uczniowie. Muszą być to jednak formy i metody atrakcyjne, różnorodne i często zmieniane, aby nie prowadzić do monotonii.

W pracy koła historycznego należy w możliwie maksymalnym stopniu stosować zasadę wszechstronności rozwoju osobowości młodzieży. Jest rzeczą konieczną, aby w pracy koła historycznego występowały elementy politechnizacji, wychowania fizycznego, estetycznego, muzycznego, moralnego, itp. Wszystkie elementy można osiągnąć poprzez dobór właściwych treści, form i metod pracy. Jednym z zamierzeń każdego koła historycznego powinna być historia regionalna i lokalna, jako sposób na zainteresowanie uczniów historią ogólną, dlatego nie sposób jej pominąć. Historia regionalna i lokalna nabiera szczególnego znaczenia, bowiem to, co najbliższe jest uczniowi najbardziej zrozumiałe. Walory poznawcze historii regionalnej i lokalnej są niepodważalne. Nie można jednak popadać w skrajność. Praca koła historycznego musi objąć również ważniejsze zagadnienia z zakresu historii Polski i historii powszechnej. Nauczyciel pragnący, aby praca w kole historycznym, którym kieruje, nie prowadziła do spadku zainteresowania historią, nudy i stagnacji – nie może nadużywać metody słowno-książkowej, gdyż ta zdominowała już lekcję. Stosowanie ciekawych, innowacyjnych form i metod w prowadzeniu koła historycznego musi przynieść zamierzony efekt.

Ważną formą pracy z uczniami jest grupowa forma pracy, szczególnie stosowana przy wykorzystaniu do nauczania metod aktywizujących. Przed przystąpieniem do podziału na grupy nauczyciel winien dokładnie przeanalizować to, jaki cel chce osiągnąć, a także wziąć pod uwagę predyspozycje swoich uczniów. W literaturze przedmiotu znajdujemy różne kryteria podziału uczniów na grupy, np. na: grupy jednorodne (osoby o podobnych osiągnięciach, bądź zainteresowaniach); grupy o zróżnicowanym poziomie (osoby w grupie mogą się wtedy wzajemnie wspierać, pomagać sobie); grupy koleżeńskie; grupy doboru celowego (zgodnie z celem jaki chcemy osiągnąć); grupy losowe. W przypadku grup losowych nauczyciel może dokonać podziału wychowanków na grupy według różnych kryteriów. Dzieci mogą odliczać, wypowiadać litry alfabetu, mówić, jakie pory roku lubią i na tej podstawie łączymy w grupy dzieci o tych samych literach, cyfrach, porach roku. Przed rozpoczęciem zajęć możemy także dzieciom losowo rozdać karteczki w różnych kolorach, lizaki, czy znaczki, według których wyróżnione zostaną grupy. Praca grupowa pozwala na łatwiejszą integrację klasową. Pozwala uczniom rozwijać umiejętność podejmowania własnych decyzji z uwzględnieniem innych opinii i zdań. Uczy, więc negocjacji. Poza tym podczas pracy w zespole uczniowie wzajemnie się od siebie uczą, lepiej się poznają. Grupowanie dzieci zapobiega zjawisku izolowania się dzieci nieśmiałych, a także sprzyja nie eliminowaniu dzieci mniej lubianych, izolowanych w zespole klasowym,. Dzieci w mniejszych grupkach łatwiej podejmują inicjatywę, co wpływa na zmniejszenie bariery nieśmiałości w kontaktach z rówieśnikami. Nauczyciel nie powinien nigdy krytykować, wyśmiewać pracy ucznia, uwzględniać tempo pracy każdego z nich oraz dać im możliwość wypowiedzenia się.

Wśród wielu możliwości metod i form pracy z dziećmi, każdy nauczyciel powinien dobrać taką metodę i formę pracy, która będzie najbardziej efektywna dla jego wychowanków. Duże znaczenie wśród wszystkich metod mają te, które dostarczają dziecku możliwości przeżywania podczas nauczania, pozwolą mu sprawdzić się w jakiejś dziedzinie poprzez działanie, aktywność własną, a ponadto pozwolą rozwijać jego samodzielność i kreatywność oraz uczyć go komunikacji z innymi ludźmi, rozwijać jego empatię, a także kształtować umiejętności samokształcące.

Spotkania uczniów z historią mogą być ciekawe i atrakcyjne. Niechętny niekiedy stosunek dzieci i młodzieży do historii nauczanej w szkole nie oznacza braku zainteresowań

historycznych. Chcąc wzbudzić zainteresowanie historią, trzeba stosować różnorodność metod i form nauczania. Im więcej, bowiem form i sposobów stosuje nauczyciel w pracy dydaktyczno-wychowawczej, tym lepsze uzyskuje wyniki. Podstawowym warunkiem jest odrzucenie metod przestarzałych i niecelowych. Drugim nie mniej ważnym jest dostosowanie tych metod czy form do odpowiedniego wieku uczniów i poszczególnych zespołów klasowych. Trzeba określić, że nie tylko analizowane w tej pracy metody i formy decydują o tym, że można z historii uczynić przedmiot interesujący. Składa się na to szereg jeszcze innych czynników. Chociażby dobór środków dydaktycznych, osobowość nauczyciela, jego talent pedagogiczny, itp., które są również wyznacznikami właściwie pojętego nauczania historii.

BIBLIOGRAFIA:

1. GARSTKA Tomasz, MARSZAŁEK Jacek: *Nauczyciel na starcie*. - Warszawa: Wydaw. CODN, 2000
2. BYDLAK Zofia: *Funkcjonowanie młodych nauczycieli w sytuacjach szkolnych*. - Opole: Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 1993
3. DRABEK Barbara, ROWIŃSKA Izabella: *Dzieło filmowe, jako tekst kultury*. MAC EDUKACJA S.A. Kielce 2004
4. FABIŚ Izabela: *Start zawodowy bez szoku* // Edukacja i Dialog. - 1998, nr 8, s. 45-48
5. JAGŁA-IZDEBSKA Iwona: *Program adaptacyjny dla nauczycieli* // Gazeta Szkolna: aktualności. - 2004, nr 13,
6. KLUSEK Urszula: *Młodemu niełatwo?* // Wychowawca. - 2007, nr 10, s. 13
7. KORZYŃSKI Kazimierz: *Porady dla początkujących nauczycieli* // Szkoła Zawodowa. - 1995, nr 8, s. 33-36
8. KUJAWSKA Iza, MIŁOSZEWSKA Ewa: *Przed pierwszą lekcją* // Głos Nauczycielski. - 2006, nr 34, s. 8-9
9. ŁĄCZYŃSKA Hanna: *Czasem trzeba odpuścić* / Rom. przepr. Anna Wojciechowska // Głos Nauczycielski. - 2006, nr 34, s. 5
10. MACIEJEWSKA Jadwiga, DURDA Marek: *Udany start: (adaptacja zawodowa nauczyciela)* // Nowa Szkoła. - 2003, nr 7, s. 27-28
11. TARASZKIEWICZ Małgorzata: *Wielka przegrana* // Gazeta Szkolna: aktualności. - 2000, nr 12, s. 19
12. ŻEREK Anna: *Dlaczego jestem nauczycielką* // Życie Szkoły. - 2007, nr 7, s.
13. J.CENTKOWSKI, *Spotkanie z historią*, Warszawa 1971,
14. A.BORNHOLTZOWA, W.MOSZCZEŃSKA, *Nauczanie historii w szkole a nauka historyczna*, Warszawa 1964,
15. T. SŁOWIKOWSKI, *Metodyka nauczania historii*, Warszawa 1972,
16. M. TARASZKIEWICZ – KOTAŃSKA: *Zasady skutecznej komunikacji w nauczaniu i wychowaniu*. Warszawa 2003,
17. W. OKOŃ *Zarys dydaktyki ogólnej*. Warszawa 1968,
18. KRUSZEWSKI K., *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, PWN, Warszawa 1995.
19. CZ.MAJOREK, *Środki dydaktyczne a metody*, w: *Metodyka nauczania historii w szkole podstawowej*, Warszawa 1988,
20. KUPISIEWICZ CZ., *Podstawy dydaktyki*, PWN, Warszawa 1978.
21. CENTKOWSKI TATERNICKI., *Spotkania z historią*, Warszawa 1971.
22. M.KOSMAN, A.SUCHOŃSKI, *Historia w szkole podstawowej. Przewodnik metodyczny*, Warszawa 1985,
23. J.NOWACZYK, *Jak uczyć historii*, Warszawa 1958,
24. MACHULSKA H., PUSZKOWSKA A., TATAROWICZ J., *Drama w szkole podstawowej*, Warszawa 1997.

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłości oświaty” projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
www.przyszlynauczyciel.wspt.pl

25. ZWOLSKA W., *Poradnik dla nauczyciela historii*, Warszawa 1962.
26. J.CENTKOWSKI, *Wycieczka historyczna*, w: *Metodyka nauczania historii w szkole podstawowej* pod red. Cz. Majorka, Warszawa 1988,
27. J.MATERNICKI, *Szkolne kółka historyczne*, Warszawa 1966,

„Dobrze przygotowany nauczyciel przyszłością oświaty”
projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

www.przyszlynauuczyciel.wspt.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

ISBN 978 83 931022 8 0